

Nowak, Zenon H.

"Die Eroberungszüge des Deutschherrenordens gegen die Völker des Ostens", Frankfurt am Main 1977 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 113-114

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

R E C E N Z J E I O M Ó W I E N I A

Die Eroberungszüge des Deutscherherrenordens gegen die Völker des Ostens, herausgegeben von der Redaktion der Kommunistischen Volkszeitung, Reihe zur Deutschen Geschichte 1, Frankfurt am Main 1971, ss. 168.

Jest to książka wydana przez redakcję „Komunistycznej Gazety Ludowej”, organu Komunistycznego Związku Niemiec Zachodnich. Zastępuje ona na zaszyfrowane czytelnikowi polskiemu, gdyż niewątpliwie stanowi interesujące zjawisko w Republice Federalnej Niemiec wśród prac poświęconych Zakonowi Krzyżackiemu i jego ekspansji na Wschodzie. Adresowana jest zasadniczo, choć nie brak w niej przypisów, do szerszej publiczności, na co wskazywałyby jej już dwa nakłady, wynoszące razem 8 tysięcy egzemplarzy.

Treścią książki są głównie zagadnienia związane z ekspansją Krzyżaków, ukazane jednak na szerokim tle wypraw krzyżowych, podbojów feudałów niemieckich na obszarach słowiańskich i działalności Hanzy w krajach zlewiska Bałtyku. Napisana jest w tonie polemicznym w stosunku do dotychczasowej literatury niemieckiej, gloryfikującej dorobek kolonizacji niemieckiej na Wschodzie i kulturotwórczą rolę Niemców jako pionierów cywilizacji europejskiej, stąd w tekście wiele cytatów z literatury przedmiotu, jak również z podręczników szkolnych; wobec tego jednak należałoby zwrócić uwagę, iż nie sięgnięto do polskiej historiografii, nawet tej, która dostępna jest w językach światowych. Praca ta stara się zwrócić uwagę czytelnikowi, że powyższe problemy w przeszłości, jak i w części dziś omawiane w literaturze historycznej były i są poruszane z punktu widzenia aktualnej sytuacji politycznej.

Książka jest próbą ujęcia marksistowskiego. Wskazuje się tu, iż podboje krajów słowiańskich i pruskich przez feudałów niemieckich, w tym także przez Zakon, miały za zadanie ułatwić przede wszystkim działanie Hanzy, o której mówi się jako o „wojowniczym związku kapitalistów miast północno-i wschodniemieckich”. Tę ekspansję przygotowywali misjonarze działający wśród Słowian i Prusów („szpiedzy i agenci”). Chrześcijańska misja zatem jest środkiem do podboju tych ludów, dzięki zaś kolaborantom, nazywanym także „quislingami”, była jedynie ona możliwa.

Zakon Krzyżacki na początku XIII wieku przedstawiony jest jako instrument — korpus ekspedycyjny w rękach kupców Bremy i Lubeki. Wniosek ten wynika stąd, że motorem działania nad Bałtykiem byli „Handelsbourgeoisie” i „Handelskapitalisten”. Krzyżaków i ich rządy w Prusach porównuje się do konkwistadorów hiszpańskich, portugalskich, angielskich, holenderskich i innych dokonujących podbojów w Afryce, Ameryce i Azji. „Wielką wojnę” ukazuje się jako próbę rozszerzenia systemu kolonialnego w Polsce i na Litwie, jak również wyjścia z wewnętrznego kryzysu Zakonu na przełomie XIV i XV wieku.

Ostatni rozdział pracy, pt. *Niemiecka kolonizacja wschodnia — obciąża hipotekę historii Niemiec i niemieckiego ruchu robotniczego*, ocenia tę kolonizację z perspektywy dziejów uważając, iż stanowiła ona przeszkodę na drodze do wykształcenia Niemiec jako jednolitego państwa narodowego, gdyż nastąpiła orientacja interesów znacznej części niemieckiego kapitału handlo-

wego poza własny kraj, w którym nie doszło do wytworzenia jednolitego ruchu wewnętrznego.

Kończąc tę garść uwag na temat sygnalizowanej pracy *Wyprawy zdobywcze Zakonu Krzyżackiego na ludy Wschodu* należy przede wszystkim powiedzieć, że zbyt często omawia ona problemy z pozycji współczesnej, używając przy tym także terminologii trafnej dla zjawisk i procesów historycznych z innych epok. Ten prezentyzm razi, podobnie jak posługiwanie się a priori przyjętymi schematami. Z tego względu niejedno uogólnienie zawarte w książce należy po prostu odrzucić jako nie odpowiadające rzeczywistości historycznej w konfrontacji ze źródłami. Stronę pozytywną pracy widziałbym głównie w szukaniu nowego spojrzenia na historię Zakonu Krzyżackiego — jeśli nawet próby tej nie można uznać za całkowicie udaną.

Zenon H. Nowak

Hans-Georg Tautorat, *Schwarzes Kreuz auf weissem Mantel. Die Kulturleistung des Deutschen Ordens in Preussen*, Schriftenreihe: Dokumente-Kommentare, Bd. 13, Staats- und Wirtschaftspolitische Gesellschaft e. V., Düsseldorf 1977, ss. 208.

Książka ta, mająca charakter popularnonaukowy, jest przeznaczona dla szerszego czytelnika, dzięki niej bowiem ma on zaznajomić się z dziejami państwa krzyżackiego w Prusach, zwłaszcza z jego osiągnięciami w dziedzinie kultury. Przedmowa napisana przez Willemsa, przewodniczącego konserwatywnego Towarzystwa Polityczno-Państwowego i Gospodarczego, wskazuje na aktualność tej publikacji, gdyż w okresie niepewności instytucji politycznych wielu ludzi w zachodnich Niemczech na krytyczny stosunek do własnej historii. Zakon zaś stworzył — według Willemsa — wartości, które przetrwały wieki, dlatego: „Wyniki autora dzięki wykorzystaniu materiału archiwalnego mogą przyczynić się do ożywienia istoty Zakonu Krzyżackiego i idealizmu jego członków oraz do zbliżenia szerszej publiczności zasług tej korporacji. Chcemy przytoczyć dowody wspaniałych osiągnięć kultury niemieckiej płynących z ducha europejskiego, a przez to samo spowodować ożywienie świadomości historycznej naszego narodu”.

Recenzowana praca jest właściwie napisana na podstawie literatury, której zresztą wykaz, podobnie jak spis źródeł drukowanych i nie drukowanych, zamieszcza autor na jej końcu. Okazuje się, że nie wykorzystał on do preferowanych zagadnień z zakresu kultury nawet podstawowych prac w języku niemieckim, nie mówiąc już o polskim dorobku, który w całości został pominięty. Autor podaje, że opierał się także na materiałach dotąd nie wykorzystanych i nie opublikowanych, które znajdują się w archiwum krzyżackim (Staatliches Archivalager) w Getyndze, cytując ich sygnatury bezpośrednio w tekście. Są to jednak pozory, skoro wymienia on jako dotąd nie wykorzystane przez badaczy dokumenty, które już ukazały się drukiem. Może to wprowadzić w błąd czytelnika mało znającego przedmiot. Zabieg ten wydaje się celowo zastosowany, by bardziej uprawdopodobnić tezy głoszone w pracy przez jej „unaukowanie”.

Praca składa się z 11 rozdziałów. Pierwszy — *Istota i powstanie Zakonu Krzyżackiego* — ma charakter wstępu, omawiającego jego początki w sposób wyidealizowany poprzez cytowanie reguł ze statutu, jednak bez zapoznania się — sądząc z treści — z pracami Kurta Forstreutera i M. L. Favreaux. W drugim rozdziale — o sprzawdzeniu Zakonu przez Konrada Mazowieckiego — wiele miejsca poświęcono Prusom i rzekomym wpływom Germanów na